

SMERNICE ZA SREDNJE ŠOLE

ki izvajajo programe srednjega in poklicnega izobraževanja in se pri svojem delu srečujejo z romskimi dijaki

SMJERNICE ZA SREDNJE ŠKOLE

koje provode programe srednjeg i strukovnog obrazovanja i u radu se susreću s učenicima romske nacionalne manjine

GUIDELINES FOR SECONDARY SCHOOLS

that implement vocational education programs and have Roma pupils enrolled

KAZALO/INDEKS/INDEX

Smernice za srednje šole, ki izvajajo programe srednjega in poklicnega izobraževanja in se pri svojem delu srečujejo z romskimi dijaki	5
Smjernice za srednje škole koje provode programe srednjeg i strukovnog obrazovanja i u radu se susreću s učenicima romske nacionalne manjine	12
Guidelines for secondary schools that implement vocational education programs and have roma pupils enrolled	19

SMERNICE ZA SREDNJE ŠOLE

ki izvajajo programe srednjega in poklicnega
izobraževanja in se pri svojem delu srečujejo
z romskimi dijaki

Erasmus+

SMERNICE ZA SREDNJE ŠOLE, KI IZVAJAJO PROGRAME SREDNJEGA IN POKLICNEGA IZOBRAŽEVANJA IN SE PRI SVOJEM DELU SREČUJEJO Z ROMSKIMI DIJAKI

Predstavitev

Smernice za srednje šole, ki izvajajo programe srednjega in poklicnega izobraževanja in se pri svojem delu srečujejo z romskimi dijaki, so nastale v okviru projekta HEDROM (Higher education for Roma), sofinanciranega iz programa Erasmus+. Projekt se je izvajal med leti 2021 in 2023. Smernice so nastale v sodelovanju dveh srednjih šol, Dvojezične srednje šole Lendava in Gospodarske šole Čakovec, ter dveh ustanov, ki se ukvarjata z izobraževanjem odraslih, Ljudske univerze Lendava in Pučkog otvorenog učilišta Čakovec.

Cilj projekta Hedrom je opolnomočenje srednješolskih učiteljev za delo z romskimi dijaki ter tako vplivati na dvig izobrazbene ravni romske skupnosti. Smernice so nastale kot zadnji rezultat tega projekta, in sicer na podlagi predhodnih projektnih aktivnosti: analize trendov vpisa in osipa romskih dijakov na partnerskih srednjih šolah; analize izzivov, s katerimi se srečujejo učitelji, ki poučujejo romske dijake, ter izzivov romskih dijakov v procesu srednješolskega izobraževanja; zbiranja zgodb o Romih, ki so bili vključeni v srednješolsko izobraževanje; pilotnega usposabljanja srednješolskih učiteljev za delo z romskimi dijaki.

Smernice obsegajo vse ugotovitve, do katerih smo prišli v projektu, primere dobre prakse in napotke, kako se odzvati v različnih situacijah in kako se soočiti z različnimi izzivi. Nastale so z namenom, da bi vsem, ki se srečujejo s poučevanjem romskih dijakov ali učencev, predvsem pa učiteljem, nudile pomoč in smernice pri pedagoškem delu. Prav tako so namenjene vsem vzgojno-izobraževalnim ustanovam, centrom za socialno delo, politikom ter vsem organom, ki so vpeti v delo z Romi. Služijo temu, da olajšajo delo in omogočijo večji uspeh pri delu z romskimi učenci in dijaki.

Smernice za delo z romskimi dijaki se nanašajo na delo učiteljev z njimi v razredu, na delovanje šolskega sistema v prihodnje, nove načine vključevanja romskih dijakov v okolje izven šole, večje sodelovanje med različnimi vzgojno-izobraževalnimi ustanovami ter spodbujajo sodelovanje šol z delodajalci.

Smernice za srednje šole, ki izvajajo programe srednjega in poklicnega izobraževanja in se pri svojem delu srečujejo z romskimi dijaki:

- Zagotoviti bi bilo potrebno usposabljanja/izobraževanja in druge oblike strokovne podpore za srednješolske učitelje za delo z romskimi dijaki. S tem bi vplivali na razvoj in krepitev kompetenc slednjih na področju poznavanja romske skupnosti, razumevanja drugačnih družinskih vzorcev v romski skupnosti ter načine, kako premagovati te vzorce v šolskem okolju. Pridobljena znanja o Romih morajo učitelji uporabiti tudi v praksi oziroma jih vključevati v pouku.
- Če imajo učitelji možnost, naj obišejo romsko naselje, saj tako dobijo vpogled v življenjske okoliščine svojih romskih dijakov.
- Prav tako je učiteljeva naloga, da je samoiniciativen, da poišče dodatno gradivo in literaturo za delo z romskimi dijaki v razredu. Tudi v razredu, med samim pogovorom z romskimi dijaki, lahko učitelj dobi veliko odgovorov. Ključen je torej pogovor z njimi, da jim učitelj prisluhne in jim da možnost, da spregovorijo o svoji kulturi. Svoje izkušnje lahko deli s sodelavci, sodelovanje s slednjimi je lahko prav tako ključnega pomena pri bolj kakovostnem delu z romskimi dijaki.
- Izjemnega pomena je krepitev medkulturnih kompetenc pedagoških delavcev, ki znajo v razredu odpravljati kulturne razlike ter tako vplivati na odnose med romskimi in neromskimi učenci. Pedagoški delavci s poznavanjem značilnosti romske skupnosti lahko v razredu ozaveščajo druge o tem in na ta način krepijo strpnost in medkulturno razumevanje.

- Pomembno je, da učitelj pri pedagoškem delu v razredu ustvari priložnost za medkulturne stike. Potrebno je spodbujati medsebojno pomoč in sodelovalno učenje med romskimi in neromskimi dijaki. S tem lahko krepijo njihovo medsebojno povezanost, razumevanje drug drugega, izmenjavo znanja, izkušenj in idej ter spoštovanje in sodelovanje pri doseganju učnih ciljev.
- Učitelj naj pouk zastavi čim bolj zanimivo in interaktivno (uporaba sodobnih pedagoških procesov). Učenje naj temelji na multisenzornem učenju, posebno pozornost pa naj posveča tudi učenju učenja, saj romski dijaki velikokrat ne poznajo strategij učenja.
- Učitelj naj vsakega romskega dijaka obravnava kot posameznika s svojo življenjsko zgodbo, s svojimi izobraževalnimi zmožnostmi in potrebami.
- Učitelji, predvsem pa razredniki romskih dijakov, naj dajo v razredni skupnosti priložnosti in varen prostor za določene teme, o katerih romski dijaki doma ne morejo spregovoriti. Pomembno je, da romski dijak lahko zaupa svojemu učitelju/razredniku.
- Učitelj se mora zavedati občutljivost romskih dijakov na pravičnost in mora pri obravnavi raznih neprimernih vedenj in incidentov, v katere so vpleteni romski dijaki, biti posebej previden.
- Posebno pozornost je treba nameniti vključevanju romskih dijakov v oblikovanje šolskega reda in pravil. Tako bi se bolje povezali s šolo in sodelovali v šolski skupnosti. S tem bi krepili njihovo pripadnost šoli, razumevanje šolskega sistema in spodbujanje izobraževanja.
- Romske dijake je potrebno motivirati za vključevanje v različne šolske in obšolske dejavnosti in delo dijakov v šoli. Spodbujati je potrebno njihovo vključevanje in sodelovanje na različnih šolskih prireditvah (ne samo prireditvi ob svetovnem dnevu

Romov), v dijaški organizaciji, mobilnosti v sklopu programa Erasmus+ ter v podobnih relevantnih dejavnostih. Tako lahko pri romskih dijakih krepimo občutek, da so pomemben del šolske skupnosti.

- Tako v razredni skupnosti kakor tudi na ravni šole je pomembna organizacija dogodkov, ki temeljijo na ozaveščanju o romski kulturi ter praznovanje le-te. V to je potrebno vključiti romske, kakor tudi neromske dijake.
- Tako na razredni kakor tudi na šolski ravni je potrebno posvetiti posebno pozornost oblikovanju pozitivne razredne in šolske klime. Ta bo vplivala na dobro počutje romskih dijakov v šoli, jim vzbujala občutek sprejetosti ter posledično prispevala k boljšemu uspehu v šoli.
- Potrebno je tudi kontinuirano delo z romskimi starši in učenci na področju ozaveščanja o pomenu izobrazbe. Pri tem je smiselno razmisliti o organizaciji delavnic, predavanj, kampanj, ki opozarjajo na pomembnost izobrazbe in vpliva, ki ga ima na življenje. V sklopu tovrstnih aktivnosti lahko romski dijaki in starši dobijo priložnost, da se srečajo in spoznajo konkretne primere, kako jim lahko pridobljena izobrazba omogoča boljše življenjske pogoje ter kako lahko le-te dosežejo. Tako staršem kot učencem je potrebno predstaviti in približati delovanje šolskega sistema, šolskega reda, učnih načrtov itn.
- Potrebno je razvijati in krepiti občutek odgovornosti za šolske obveznosti pri romskih dijakih (domače naloge, učenje, druge šolske in obšolske obveznosti). S tem se okrepi samostojnost romskih dijakov.
- V osnovnih in srednjih šolah je potrebno izboljšati in povečati obseg poklicne orientacije za romske učence in dijake. V to je potrebno vključiti tudi njihove starše. Smiselno je tudi razmisliti o pristopih, kot so mentorstvo, pogostejše sodelovanje z

delodajalci, individualne in skupinske oblike poklicne orientacije, povečati sodelovanje med osnovno in srednjo šolo.

- Mentorstvo kot oblika povezovanja in vzpostavljanja pozitivnih odnosov ter mreže pomoči lahko daje priložnost, da se dijaki različnih generacij med seboj bolje spoznajo, si pomagajo in se podpirajo.
- Na ravni posameznega romskega dijaka je pomembno posvečati pozornost spodbujanju dijakovih močnih področij, interesov in talentov ter kontinuirano delati na postavljanju in izpolnjevanju poklicnih oziroma kariernih ciljev.
- Pri romskih dijakih je potrebno spodbujati kritično mišljenje in izražanje osebnega mnenja, interesov in pogledov, saj to krepi njihov občutek samozavesti in sposobnosti.
- V srednjih šolah ni več romskih pomočnikov, zato je že od samega začetka potrebno pri delu z romskimi dijaki jasno določiti sistem, obliko pomoči in podporo v primeru učnih težav ter ostalih izzivov na področju njihovega vključevanja v sistem izobraževanja. Sistem je potrebno vzpostaviti na način, da se krepi njihova samostojnost. V sistem pomoči je potrebno vključiti tako njihove vrstnike, kakor tudi pedagoške delavce ter zunanje relevantne ustanove.
- Vzgojno-izobraževalne institucije morajo strmeti k skupnemu cilju in sodelovanju z romsko skupnostjo in njihovimi predstavniki.
- Povečati je potrebno sodelovanje med vzgojno-izobraževalnimi institucijami:
  - o Osnovne in srednje šole: poleg poklicne in karijerne orientacije je pomembno, da šole sodelujejo tudi pri pripravi osnovnošolskih otrok na prestop iz osnovne v srednješolsko okolje. Smiselno bi bilo organizirati na npr. več dnevov odprtih vrat in informativnih dejavnosti za učence v tretjem vzgojno izobraževalnem obdobju. Smiselno bi bilo mentorstvo v smislu, da romski učenci/dijaki dobijo

svoje mentorja, ki jim svetuje, nudi pomoč. Ta mentor je lahko starejši dijak ali učitelj oziroma oseba, na katero se lahko romski učenec/dijak obrne v primeru raznih izzivov in vprašanj.

- Zavodi za izobraževanje odraslih in srednje šole: romske dijake je treba seznaniti o programih, ki so na voljo v zavodih za izobraževanje odraslih. S tem bi povečali informiranost romskih dijakov o možnostih, ki jih imajo po zaključenem ali nezaključenem srednješolskem izobraževanju. To lahko pozitivno prispeva k nadaljnjemu izobraževanju in predvsem poklicnemu razvoju romskih dijakov in krepitvi vseživljenjskega učenja.
- Lokalna skupnost in srednje šole: romskim in drugim dijakom z manj priložnostmi je treba omogočiti vključevanje v aktivnosti, ki so jim sicer manj oz. nedostopne. To so na primer kulturne prireditve, ogledi in spoznavanje raznih zavodov. Koristno je lahko tudi sodelovanje s predstavnikom romske skupnosti v lokalnem okolju, ki ima boljši vpogled v dogajanje v lokalnih romskih naseljih in lahko pomaga pri reševanju raznih izzivov.
- Delodajalci in srednje šole: bistveno je, da se gradi na razbijanju predsodkov in stereotipov v okolju, v katerem živimo. Šola lahko s sodelovanjem z lokalnimi ponudniki dela prispeva k večjemu vključevanju romskih dijakov v širšo družbo, približevanju in spoznavanju trga dela, krepitvi interesov dijakov, boljših možnosti zaposlitve v lokalnem okolju.

SMJERNICE ZA SREDNJE ŠKOLE

koje provode programe srednjeg i strukovnog obrazovanja i u radu se susreću s učenicima romske nacionalne manjine

HEDROM

HIGHER EDUCATION FOR ROMA

Erasmus+

SMJERNICE ZA SREDNJE ŠKOLE KOJE PROVODE PROGRAME SREDNJEG I STRUKOVNOG OBRAZOVANJA I U RADU SE SUSREĆU S UČENICIMA ROMSKE NACIONALNE MANJINE

Prezentacija

Smjernice za srednje škole koje provode programe srednjeg i strukovnog obrazovanja te se u svom radu susreću s učenicima romske nacionalnosti izrađene su u okviru projekta HEDROM (Higher education for Roma), sufinanciranog u okviru programa Erasmus+ od 2021. do 2023. godine. Nastali su u suradnji dviju srednjih škola, Dvojezične srednje škole Lendava i Gospodarske škole Čakovec, te dviju ustanova koje se bave obrazovanjem odraslih, Pučkog sveučilišta Lendava i Pučkog otvorenog učilišta Čakovec.

Cilj projekta HEDROM je osnažiti nastavnike koji predaju u srednjim školama za rad s učenicima romske nacionalnosti i na taj način utjecati na podizanje obrazovne razine romske zajednice. Smjernice su nastale kao posljednji rezultat ovog projekta, i to na temelju dosadašnjih projektnih aktivnosti: analiza trendova upisa i ispisa romskih učenika u partnerskim srednjim školama; analiza izazova s kojima se susreću nastavnici koji poučavaju romske učenike i izazovi romskih učenika u procesu srednjoškolskog obrazovanja; prikupljanje priča o Romima koji su bili uključeni u srednjoškolsko obrazovanje; pilot osposobljavanje srednjoškolskih nastavnika za rad s učenicima romske nacionalne manjine.

Smjernice sadrže sva saznanja do kojih smo došli tijekom projekta, primjere dobre prakse i upute kako reagirati u različitim situacijama i kako se suočiti s različitim izazovima. Nastali su s ciljem pružanja pomoći i usmjeravanja u pedagoškom radu svima koji se bave poučavanjem romskih učenika ili učenika, a posebno nastavnicima. Namijenjene su i svim

obrazovnim ustanovama, centrima za socijalni rad, političarima i svim tijelima koja se bave radom s Romima. Služe za olakšavanje rada i veću uspješnost u radu s romskim učenicima i studentima.

Smjernice za rad s učenicima romske nacionalnosti odnose se na rad nastavnika s njima u razrednoj nastavi, funkcioniranje školskog sustava u budućnosti, nove načine integracije učenika romske nacionalnosti u izvanškolsku sredinu, veću suradnju različitih obrazovnih institucija te poticanje suradnje škola i poslodavaca.

Smjernice za srednje škole koje izvode programe srednjeg i strukovnog obrazovanja i u svom radu susreću učenike romske nacionalnosti:

- Potrebno je osigurati osposobljavanje/edukaciju i druge oblike stručne podrške srednjoškolskim nastavnicima za rad s učenicima romske nacionalnosti. Time bi se utjecalo na razvoj i jačanje kompetencija potonjih u području poznavanja romske zajednice, razumijevanja različitih obiteljskih obrazaca u romskoj zajednici i načina prevladavanja tih obrazaca u školskom okruženju. Učitelji također moraju stečeno znanje o Romima koristiti u praksi ili ga uključiti u nastavu.
- Ako su nastavnici u prilici, neka posjete neko romsko naselje, jer tako stječu uvid u uvjete života svojih romskih učenika.
- Zadatak nastavnika je i da bude samoinicijativan, da pronade dodatne materijale i literaturu za rad s romskim učenicima u nastavi. Čak i u razredu nastavnik može dobiti puno odgovora tijekom razgovora s romskim učenicima. Stoga je ključno razgovarati s njima, tako da ih nastavnik sasluša i da im da priliku da govore o svojoj kulturi. Svoja iskustva može podijeliti s kolegama, a suradnja s njima također može biti presudna u kvalitetnijem radu s romskim učenicima.

- Izuzetno je važno jačati interkulturalne kompetencije pedagoških radnika koji znaju otkloniti kulturološke razlike u razredu i na taj način utjecati na odnose između romskih i neromskih učenika. Poznavajući karakteristike romske zajednice, pedagoški radnici mogu podići svijest o tome u razredu i na taj način jačati toleranciju i međukulturalno razumijevanje.
- Važno je da nastavnik tijekom pedagoškog rada u razredu stvori priliku za međukulturalne kontakte. Potrebno je promicati međusobno pomaganje i suradničko učenje između romskih i neromskih učenika. Time bi se ojačala njihova međusobna povezanost, međusobno razumijevanje, razmjena znanja, iskustava i ideja te uvažavanje i suradnja u postizanju ciljeva učenja.
- Nastavnik treba poučavanje učiniti što zanimljivijim i interaktivnijim (korištenje suvremenih pedagoških metoda). Učenje se treba temeljiti na multisenzornom učenju, a posebnu pozornost treba posvetiti i učenju kako učiti, jer romski učenici često ne poznaju strategije učenja.
- Nastavnik treba tretirati svakog romskog učenika kao pojedinca sa svojom životnom pričom, obrazovnim sposobnostima i potrebama.
- Nastavnici, a posebno razrednici romskih učenika, trebali bi osigurati priliku i siguran prostor u učionici za određene teme o kojima romski učenici ne mogu razgovarati kod kuće. Važno je da romski učenik može vjerovati svom nastavniku/razredniku.
- Nastavnik mora biti svjestan osjetljivosti romskih učenika na pravdu i mora biti posebno oprezan kada se suočava s raznim neprimjerenim ponašanjima i incidentima u koje su uključeni romski učenici.
- Posebnu pozornost treba posvetiti uključivanju romskih učenika u kreiranje školskih pravila. Na taj bi se način bolje povezali sa školom i sudjelovali u školskoj zajednici.

Time bi se ojačala njihova pripadnost školi, njihovo razumijevanje školskog sustava i promicanje obrazovanja.

- Učenike Rome treba motivirati za sudjelovanje u raznim školskim i izvannastavnim aktivnostima te radu učenika u školi. Potrebno je poticati njihovo uključivanje i sudjelovanje u različitim školskim događanjima (ne samo događanjima na Svjetski dan Roma), u učeničkom organiziranju, mobilnosti u okviru Erasmus+ programa i sličnim relevantnim aktivnostima. Time bi se kod romskih učenika ojačao osjećaj da su važan dio školske zajednice.
- I u učionici i na razini škole važno je organizirati događanja koja se temelje na podizanju svijesti o romskoj kulturi i njezinom obilježavanju. U to je potrebno uključiti romske, ali i neromske učenike.
- I na razini razreda i na razini škole potrebno je posebnu pozornost posvetiti stvaranju pozitivne razredne i školske klime. To će utjecati na dobrobit romskih učenika u školi, dati im osjećaj prihvaćenosti i posljedično pridonijeti boljem uspjehu u školi.
- Neophodan je i kontinuirani rad s roditeljima i učenicima romske nacionalnosti na podizanju svijesti o važnosti obrazovanja. Bilo bi logično razmisliti o organiziranju radionica, predavanja i kampanja koje bi skrenule pozornost na važnost obrazovanja i njegov utjecaj na život. U sklopu ovakvih aktivnosti romski učenici i roditelji imali bi priliku upoznati se i čuti konkretne primjere kako im stečeno obrazovanje može omogućiti bolje uvjete života i kako to mogu ostvariti. Roditeljima i učenicima bilo bi potrebno predstaviti i objasniti funkcioniranje školskog sustava, školska pravila, nastavne planove i programe itd.
- Kod romskih učenika potrebno je razvijati i jačati osjećaj odgovornosti za školske obveze (za domaće zadaće, učenje, druge školske i izvannastavne obveze). Time se jača samostalnost romskih učenika.

- U osnovnim i srednjim školama potrebno je poboljšati i povećati opseg profesionalnog usmjeravanja učenika i studenata Roma. U to treba uključiti i njihove roditelje. Trebalo bi razmotriti pristupe kao što su mentorstvo, češća suradnja s poslodavcima, individualni i grupni oblici profesionalnog usmjeravanja te pojačana suradnja osnovnih i srednjih škola.
- Mentorstvo, kao oblik povezivanja i uspostavljanja pozitivnih odnosa i mreže podrške, moglo bi biti prilika da se učenici različitih generacija bolje upoznaju, pomognu i podrže jedni druge.
- Na razini pojedinog romskog učenika važno je posvetiti pozornost promicanju učenikovih jakih područja, interesa i talenata te kontinuirano raditi na postavljanju i ispunjavanju profesionalnih ili karijernih ciljeva.
- Kod romskih učenika potrebno je poticati kritičko mišljenje i izražavanje osobnog mišljenja, interesa i stavova jer se na taj način jača njihov osjećaj samopouzdanja i sposobnosti.
- U srednjim školama više nema romskih asistenata, stoga je potrebno od samog početka jasno definirati sustav, oblike pomoći i podrške u slučaju poteškoća u učenju i drugih izazova u području njihove integracije u obrazovni sustav. Potrebno je uspostaviti sustav na način da se ojača njihova neovisnost. U sustav pomoći potrebno je uključiti njihove vršnjake, ali i pedagoške radnike i vanjske relevantne institucije.
- Obrazovne institucije moraju težiti zajedničkom cilju i suradnji s romskom zajednicom i njezinim predstavnicima.
- Treba povećati suradnju između obrazovnih institucija:
  - o Osnovne i srednje škole: osim profesionalne i karijerne orijentacije, važno je da škole sudjeluju i u pripremi osnovnoškolaca za prijelaz iz osnovne u srednju školu. Imalo bi smisla organizirati npr. nekoliko dana otvorenih vrata i

informativnih aktivnosti za učenike u drugom polugodištu. Mentorstvo bi imalo smisla u smislu da romski učenici dobiju svog mentora koji ih savjetuje i nudi pomoć. Taj mentor može biti stariji učenik ili učitelj, odnosno osoba kojoj se romski učenik može obratiti u slučaju raznih izazova i pitanja.

- Ustanove za obrazovanje odraslih i srednje škole: romske učenike treba informirati o programima koji su dostupni u ustanovama za obrazovanje odraslih. Time bi se povećala svijest romskih učenika o mogućnostima koje imaju nakon završenog ili nezavršenog srednjoškolskog obrazovanja. To bi pozitivno pridonijelo daljnjem obrazovanju, a prije svega profesionalnom razvoju romskih učenika i jačanju cjeloživotnog učenja.
- Lokalna zajednica i srednje škole: Romima i drugim učenicima s manje mogućnosti mora se omogućiti sudjelovanje u aktivnostima koje su inače manje dostupni ili nedostupni, primjerice kulturna događanja, obilasci i upoznavanje raznih institucija. Korisna može biti i suradnja s predstavnicima romske zajednice u lokalnoj sredini koji imaju bolji uvid u zbivanja u lokalnim romskim naseljima i mogu pomoći u rješavanju raznih izazova.
- Poslodavci i srednje škole: neophodno je graditi na razbijanju predrasuda i stereotipa u sredini u kojoj živimo. Suradnjom s lokalnim pružateljima poslova škola može pridonijeti većoj integraciji učenika romske nacionalnosti u širu društvenu zajednicu, približavanju i upoznavanju tržišta rada, jačanju interesa učenika te boljim mogućnostima zapošljavanja u lokalnoj sredini.

GUIDELINES FOR SECONDARY SCHOOLS

that implement vocational education
programs and have Roma
pupils enrolled

HEDROM

HIGHER EDUCATION FOR ROMA

Erasmus+

GUIDELINES FOR SECONDARY SCHOOLS THAT IMPLEMENT VOCATIONAL EDUCATION PROGRAMS AND HAVE ROMA PUPILS ENROLLED

Introduction

Guidelines for secondary schools that implement vocational education programs and have Roma pupils enrolled have been created as part of the “Higher Education for Roma” (HEDROM) project, co-funded by the Erasmus+ programme of the European Union, between 2021 and 2023. They have been created in co-operation between two secondary schools, Dvojezična srednja šola Lendava from Slovenia and Gospodarska škola Čakovec from Croatia, and two adult education institutions, Ljudska univerza Lendava from Slovenia and Pučko otvoreno učilište Čakovec from Croatia.

The goal of the HEDROM project is to empower secondary school teachers who work with Roma pupils and thus influence the increase in the educational level of the Roma community. The guidelines have been created as the last result of the project, building on top of all the previous project activities: the analysis of enrolment and dropout trends of Roma pupils at two secondary schools that participate in this project; the analysis of the challenges faced both by the teachers who teach Roma pupils and the Roma pupils themselves who are enrolled in the secondary education as part of the conducted focus groups; the collection of successful stories of Roma who participated in secondary education; the piloting of a training program aimed at secondary teachers working with Roma pupils.

The guidelines incorporate all the findings that emerged during the project, examples of good practice and instructions on how to react in different situations and how to face

different challenges. They have been created with the aim of providing pedagogical support and guidance to all those involved in teaching Roma pupils, especially the teachers. They are also intended to be consulted by all educational institutions, social welfare centres, policymakers and all other stakeholders who work with Roma. The guidelines serve to facilitate work and enable greater success in working with Roma pupils.

The guidelines for working with Roma pupils encompass the teachers' work with them in the classroom, the functioning of the school system in the future, new ways of including Roma pupils into the community outside of school, greater co-operation between educational institutions of different profile, and the co-operation between schools and employers.

Guidelines for secondary schools that implement vocational education programs and have Roma pupils enrolled:

- Training, education and other forms of professional support for secondary school teachers on how to work with Roma pupils should be made available and accessible to them. This would positively influence the development of the competences of the teachers, especially their knowledge of the Roma community, understanding of different family patterns in the Roma community and ways to overcome these patterns in the school environment. Teachers should also use the acquired knowledge about Roma in practice or include it in their school lessons.
- If they have the opportunity, teachers should visit a Roma settlement, as it will provide them with an opportunity to get an insight into the living conditions of their Roma pupils.

- Teachers should be made aware that it is their task to take the self-initiative, to find additional materials and literature for working with Roma pupils in the classroom. Even in the classroom, the teachers can obtain a plethora of information from conversing with their pupils. It is vital for teachers to talk to them, listen to them and provide them with opportunities, so they can share about their Roma culture and heritage. The teachers can share their experience with their colleagues, whose cooperation is crucial in achieving quality work with Roma pupils.
- It is essential to strengthen the intercultural competences of the school counsellors and other pedagogical staff, who have the knowledge of how to eliminate cultural differences in the classroom and thus influence the relations between Roma and non-Roma pupils. By knowing the characteristics of the Roma community, school counsellors can raise awareness about the latter in the classroom and in turn promote tolerance and intercultural understanding.
- It is important for the teachers to create opportunities for intercultural contacts in their classrooms. It is necessary to promote peer support and co-operative learning between Roma and non-Roma students. This will lead to strengthening their interconnectedness, mutual understanding, exchange of knowledge, experiences and ideas, as well as respect and co-operation in achieving their learning goals.
- The teachers should make the lessons as interesting and interactive as possible by using contemporary instructional strategies and methods. Learning should be based on multisensory learning, and special attention should also be paid to learning how to learn, as Roma pupils are often not equipped with effective learning strategies.
- The teacher should treat each Roma pupil as an individual with their own life story, educational needs and abilities.

- Teachers, especially home room teachers of Roma pupils, should provide opportunities and a safe space in the classroom for certain topics that Roma pupils cannot discuss at home. It is important that the Roma pupils can trust their (home room) teachers.
- Teachers should be made aware of the sensitivity of Roma pupils to justice and should be especially careful when dealing with various inappropriate behaviours and incidents involving Roma pupils.
- Special attention should be paid to the inclusion of Roma pupils in the processes of setting the school rules and regulations. In this way, they will better connect with the school and participate in the school community. This will strengthen their sense of belonging to the school, their understanding of the school system and the promotion of education at large.
- Roma pupils should be motivated to participate in various school and extracurricular activities. They should be encouraged to be included and to participate in various school events, not just on the International Roma Day, in various pupil-led school activities, in mobilities within the Erasmus+ program and in similar relevant activities. This will strengthen the feeling of Roma pupils that they are an integral part of the school community.
- Both at a classroom, and at a school level, it is important to organize events promoting Roma culture and celebrating it. In doing so, it is necessary to include both Roma and non-Roma pupils.
- At a classroom and school level, it is necessary to pay special attention to the creation of a positive classroom and school climate. This will affect the well-being of Roma pupils at school, give them a sense of acceptance, and, as a result, contribute to their greater success at school.

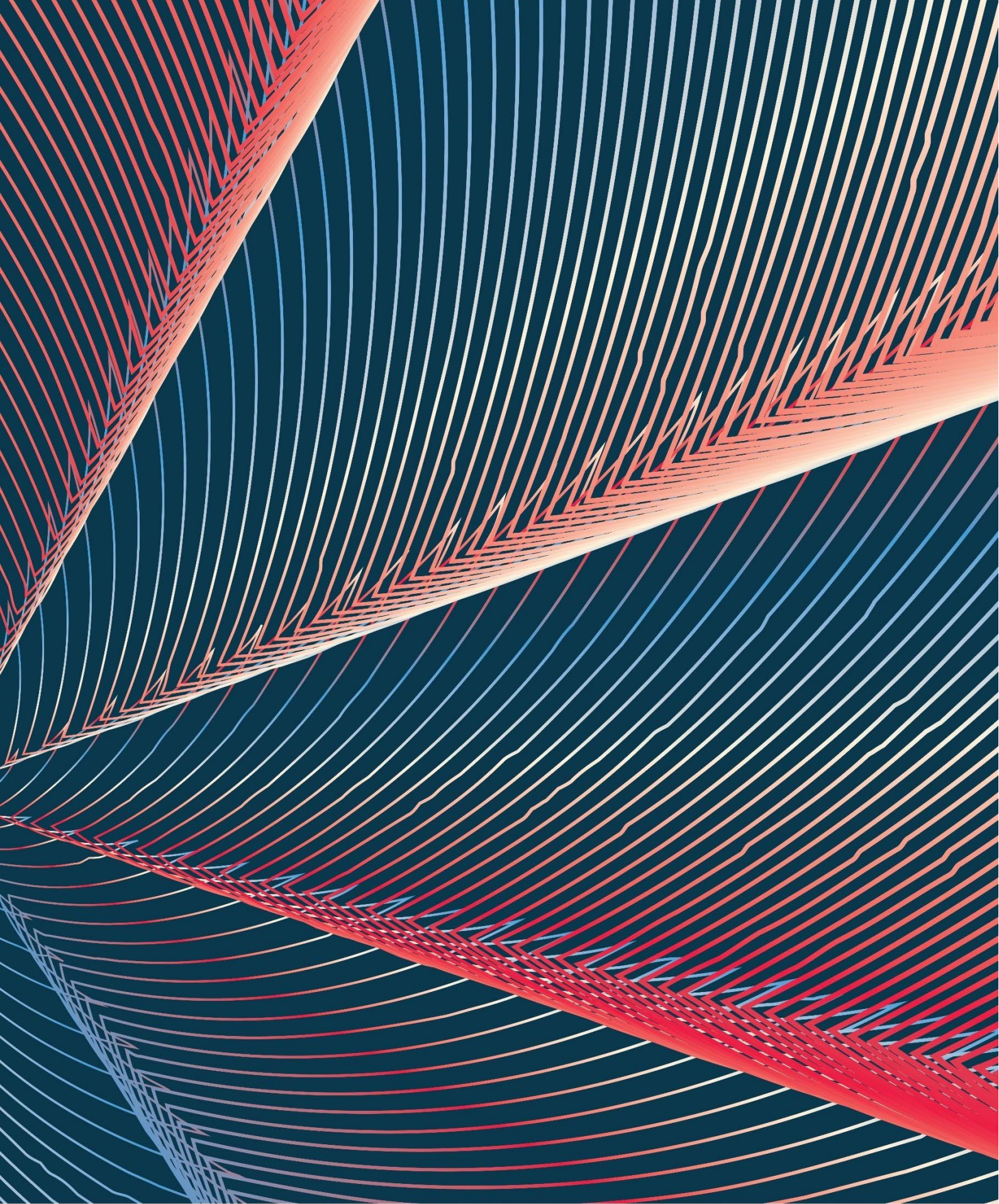
- It is necessary to continually work with Roma pupils and their parents on raising awareness of the importance of education. It will be beneficial to organize workshops, lectures, and campaigns that will draw attention to the importance of education and the impact it has on life. As part of such activities, Roma pupils and their parents will be presented with an opportunity to meet and learn about concrete examples of how the acquired education can enable them to have better living conditions and how they can achieve them. It will be necessary to present and explain to both the pupils and the parents the functioning of the school system, school rules, curricula, etc.
- It is required to develop and strengthen the sense of responsibility for school obligations among Roma pupils (for homework, studying, other school and extracurricular obligations). This strengthens the independence of Roma pupils.
- It is necessary to improve and increase the scope of career guidance for Roma pupils in primary and secondary schools. In those processes, their parents should also be included. It is required to consider methods such as mentoring, more frequent cooperation with employers, individual and group forms of career guidance, and increased co-operation between primary and secondary schools.
- Mentoring, as a form of connecting and establishing positive relationships and a support network, could be an opportunity for pupils of different age groups to get to know each other better, help, and support each other.
- At an individual level, it is important to pay attention to fostering the strong sides of Roma pupils, their interests and talents, and to continuously work on setting and fulfilling professional and career goals.
- Teachers should encourage Roma pupils to share their own opinions, interests, and views, as this strengthens their self-confidence and abilities.

- As there are no Roma helpers/assistants in secondary schools, it is necessary from the very beginning to define the school system clearly, the kind of help and support in case of learning difficulties Roma pupils can access, and other challenges when including them in the education system. It is required to establish a system that will increase their independence. It is vital to include their peers as well as pedagogical workers and other external relevant institutions in this support system.
- Educational institutions should aim for a common goal and co-operation with the Roma community and their representatives.
- Co-operation between educational institutions should be increased:
  - Primary and secondary school: In addition to professional and career orientation, it is important that schools also participate in the preparation of pupils for the transition from primary to secondary school. It would be meaningful, e.g., to organize several open days and informative activities for pupils in the final grades of primary school. It would also be beneficial to organize a mentorship programme, i.e., a Roma pupil gets their own mentor who advises them and offers support. This mentor can be an older pupil or a teacher, i.e., a person to whom the Roma pupil can turn if they have a question or face a challenge.
  - Adult education institutions and secondary schools: It is vital that Roma pupils are informed about the programs available in adult education institutions. This will increase their awareness about the possibilities they have after completing or not completing secondary school education. This will positively contribute to the further education, and, above all, the professional development of Roma pupils and the affirmation of lifelong learning.
  - Local communities and secondary schools: It is vital to provide Roma and other pupils with fewer opportunities with the opportunities to participate in

activities that are otherwise less accessible or inaccessible for them, e.g., cultural events, tours and getting acquainted to the workings of various institutions. In this regard, co-operation with Roma representatives from the local community, who have a better and more in-depth insight into the situations in local Roma settlements, can turn out to be very useful in tackling various challenges. ○

Employers and secondary schools: It is essential to use the fight against prejudices and stereotypes in the local community as a foundation. By cooperating with local job providers, the schools can contribute to greater inclusion of Roma pupils in the society at large, increasing their awareness and knowledge of the labour market, strengthening their interests, and providing better employment opportunities in the local community.

HEDROM

HIGHER EDUCATION FOR ROMA